

Яшук Інна

доктор педагогічних наук, професор,

Директор Департаменту освіти, науки та спорту МВС України,

м. Київ, Україна

ORCID: 0000-0003-4028-3327

e-mail: yashchuk.ip@gmail.com

ГРОМАДЯНСЬКЕ СТАНОВЛЕННЯ КУРСАНТІВ ЗВО СИСТЕМИ МВС У ПРОЦЕСІ ЇХ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ: ДО ПОСТАНОВКИ ПРОБЛЕМИ

Анотація. Стаття присвячена проблемі громадянського становлення студентської молоді у процесі її професійної підготовки. Розглянуто сутність низки понять громадянознавчого характеру.

З'ясовано, що громадянське становлення молодого покоління полягає у створенні умов для засвоєння молоддю загальнолюдських морально-духовних цінностей, культурних та духовних традицій українського народу, формування національної самосвідомості, патріотизму, поваги до законності та правопорядку, внутрішньої свободи і почуття власної гідності; утвердження патріотичних та громадянських цінностей, потреби і вміння ці цінності відстоювати та захищати, згуртування народу України на користь досягнення державних цілей. Сутність поняття «громадянськість» розглянуто у контексті формування відповідального ставлення до захисту суверенітету держави, її національної безпеки, територіальної цілісності, усвідомлення спільності інтересів людини і держави. Обґрунтовано шляхи формування цієї інтегрованої якості у процесі професійної підготовки здобувачів закладів вищої освіти загалом і курсантів закладів вищої освіти системи МВС зокрема.

З'ясовано, що громадянське становлення курсантів закладів вищої освіти системи МВС ґрунтується на моральних засадах, військових традиціях, патріотизмі і поважному ставленні до загальнолюдських цінностей та цінностей держави з урахуванням історичного досвіду, сучасного стану, проблем та тенденцій розвитку України; сформована громадянськість пов'язана із високим ступенем оволодіння службовими обов'язками, вмінням успішно виконувати поставлені завдання, усвідомленням громадянського і військового обов'язку, військової майстерності, відданістю, патріотизмом, жертівністю, готовністю стати на захист інтересів українського народу, держави, її територіальної цілісності.

Ключові слова: національна безпека, громадянське виховання, громадянськість, студентська молодь, професійна підготовка, виховна робота, курсанти ЗВО системи МВС.

Постановка проблеми. У нинішніх умовах функціонування української держави її подальший розвиток залежить від рівня згуртованості нації і зміцнення обороноздатності держави. Держава – важлива соціальна система, і саме у контексті приналежності до неї особистість набуває статусу

громадянина. Оскільки громадянин – це «особа, що належить до постійного населення якої-небудь держави, користується її правами і виконує обов'язки, встановлені законами цієї держави» (Словник української мови, с.677, 1980), то зрозумілим є її інтерес до «формування у громадян відповідального ставлення до захисту суверенітету та територіальної цілісності, забезпечення національної безпеки та усвідомлення спільності інтересів людини та держави, формування навичок, необхідних для активної участі у демократичному житті, вільному суспільстві, з метою заохочення та захисту демократії та верховенства права» (Концепція розвитку громадянської освіти в Україні, 2018).

Ще донедавна вважалося, що національна безпека – це поняття, яке охоплює систему принципів і заходів, спрямованих на забезпечення лише обороноздатності країни, захисту інтересів нації. Насправді національна безпека охоплює усі сфери життєдіяльності: промисловість і сільське господарство, архітектуру і будівництво, енергетику і систему комунікацій, культуру і мистецтво, освіту і науку тощо; вона спрямована на забезпечення належного рівня та якості життя громадян, захист їх прав і свобод (Примуш).

Національна безпека як соціальне явище співвідноситься з національною свідомістю як історично сформованою, стійкою формою суспільної свідомості, патріотизмом і громадянськістю, які є потужними засобами гуртування усіх громадян країни, забезпечує їхнє порозуміння і єднання у соціальній діяльності, а сформована громадянська позиція відображає свідому участь людини у житті суспільства, її реальні дії і вчинки задля захисту «державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного устрою та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз» (Закон України «Про національну безпеку України, 2018). Свідомість людини, яка відповідально виконує свій громадянський обов'язок і розуміє, що від її дій залежить як власне життя, так і доля найближчих людей, народу та держави, визначає її громадянську поведінку і є істотною умовою розвитку суспільства.

Сучасне суспільство потребує освіченого, духовно-морального, соціально активного, відповідального за долю народу і Батьківщини громадянина, здатного самостійно приймати рішення в ситуаціях вибору, а за потреби – стати на захист національної безпеки країни і відстоювати територіальну цілісність держави. Тому проблема формування особистості із сформованою громадянськістю, готовністю до виконання свого громадянського обов'язку й активної участі у суспільно-політичних процесах, особливо в нинішніх умовах воєнного стану, не просто актуалізувалася, а стала першочерговим завданням усіх суспільних і соціальних інституцій, у т. ч. й закладів вищої освіти.

Мета статті – з'ясувати сутність поняття «громадянськість» у контексті національної безпеки країни; розкрити особливості формування громадянськості в процесі професійної підготовки студентської молоді загалом і курсантів закладів вищої освіти системи МВС зокрема.

Аналіз останніх досліджень з проблеми. Упродовж усього періоду становлення української державності її пріоритети у галузі освіти були і є незмінними: «становлення самодостатнього громадянина-патріота України, гуманіста і демократа, готового до виконання громадянських і

конституційних обов'язків, до успадкування духовних і культурних надбань українського народу, досягнення високої культури взаємин» (Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України, 2015). Аналіз Національної доктрини розвитку освіти, Концепції громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності (проект), Концепції громадянської освіти та виховання в Україні, Концепції національно-патріотичного виховання молоді, Концепції національного виховання студентської молоді засвідчує про особливу увагу держави до проблеми громадянського становлення молодого покоління, що полягає у створенні умов для засвоєння молоддю загальнолюдських морально-духовних цінностей, культурних та духовних традицій українського народу, формування національної самосвідомості, патріотизму, поваги до законності та правопорядку, внутрішньої свободи і почуття власної гідності; утвердження патріотичних та громадянських цінностей, потреби і вміння ці цінності відстоювати та захищати, згуртування народу України на користь досягнення державних цілей. Реалізувати окреслені завдання зможуть висококваліфіковані фахівці, які систематично працюють над удосконаленням своєї професійної майстерності, мають високий статус у суспільстві, є активними і відповідальними членами суспільства, здатні приймати обґрунтовані та своєчасні рішення, тобто є громадянами-патріотами своєї країни.

Окреслені в нормативних документах завдання активізували психолого-педагогічні дослідження з громадянського виховання молоді, тому проблема формування громадянськості у молодого покоління займає значне місце в сучасній педагогічній науці і розглядається у таких аспектах:

соціально-правовому – як високий рівень правосвідомості та правової культури, визнання загальнолюдських моральних цінностей та готовність діяти відповідно до них (М. Мікулін, Н. Паламарчук, С. Сергійчик, О. Рязанцева та ін.);

морально-етичному – як показник моральної культури суб'єкта, що оцінює ступінь його наближення до загальнолюдських цінностей – духовно-моральних категорій (В. Іова, Ю. Ївженко, Л. Корецька, К. Чорна та ін.);

соціально-психологічному – як турбота про інтереси країни, усвідомлення громадянського обов'язку, гуманізм, чесність, турбота про виховання дітей та ін. (І. Волик, М. Боришевський, Т. Гребеник, О. Олексюк та ін.);

педагогічному – як сукупність якостей індивіда, що поєднують у собі відданість державі і народу, послідовність у переконаннях, відповідність вчинків позитивам моральних категорій (І. Бех, В. Демчук, І. Тараненко, Т. Ціпан та ін.).

Виклад основного матеріалу дослідження. Нині громадянське виховання розглядається у контексті громадянськості, патріотизму, громадянської культури, громадянської позиції, самовизначення, визнання прав і свобод людини. Одним з головних виступає поняття «громадянськість» – духовно-моральна цінність, світоглядно-психологічна характеристика людини, що зумовлена її державною самоідентифікацією, усвідомленням належності до конкретної країни. З нею пов'язане лояльне ставлення людини до встановлених у державі порядків, законів, інституцій влади, а також відчуття власної гідності, повага до прав людини і чеснот громадянського

суспільства, готовність та вміння дотримуватися особистих прав та обов'язків» (Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності: проєкт, с.7, 2000).

Громадянськість відображає суспільно-політичний статус людини, її права та обов'язки, політичну і громадянську свободу, обов'язок, соціальну захищеність. Потенціал, характер, духовна і соціальна спрямованість громадянськості виявляються у відповідальності за долю Батьківщини, сформованій потребі до збереження самобутності українського народу, його мови, історичної і культурної спадщини, національної гідності й гордості, готовності подолати усі труднощі й негаразди, стати на захист інтересів і національної безпеки держави шляхом єднання усього українського суспільства. Це поняття уміщує в собі комплекс якостей особистості, що проявляються при виконанні нею основних соціально-рольових функцій – патріотизму, відданості Батьківщині, захисті її інтересів, орієнтації на дотримання загальноприйнятих норм і моральних цінностей. У важкі переломні часи, коли відбувається переоцінка цінностей, змінюються соціальне становище, орієнтири та інтереси всіх верств і груп населення, громадянськість стає тим стрижнем, навколо якого об'єднуються найкращі сили суспільства, наповнюючи життя та діяльність людей громадянським змістом.

Формування громадянина відбувається паралельно з демократизацією суспільного життя і становленням інститутів громадянського суспільства, посиленням їх впливу на особистість і її професійні інтереси. Звичайно, наявність у країні висококваліфікованих, конкурентоспроможних на ринку праці фахівців є дуже вагомим показником для розбудови країни, але в нинішніх складних суспільно-політичних умовах велике значення має і їх світогляд, сформовані духовно-моральні якості, серед яких громадянськість визначається як інтегрована якість.

Заклади вищої освіти, надаючи майбутнім фахівцям конкретні освітні послуги з обраної галузі знань, сприяють їх становленню як компетентних, дієздатних і повноправних членів суспільства, готових і здатних здійснити особистий внесок у розвиток соціуму і держави в цілому. Процес їх професійної підготовки є складною структурою, багатокomпонентною педагогічною системою, що включає навчання, виховання, розвиток здобувачів освіти, їх науково-дослідну роботу, спільну діяльність викладачів та студентської молоді, від професійної спрямованості та взаємозв'язку яких залежить продуктивність усієї системи професійної підготовки.

Студентська молодь як специфічна соціальна група, активна й ефективна сила досить швидко реагує на мінливі суспільні настрої і процеси. Вона більшою мірою налаштована на соціальні зміни у суспільстві, швидко адаптується до нових умов життєдіяльності. В той же час студентство схильне до негативного впливу деструктивних наслідків макросоціальних процесів і є уразливим щодо впливу на нього ворожих інформаційних інтервенцій. Недостатність життєвого досвіду не забезпечує належного рівня інтересу до подій економічного і культурного життя, особливо до суспільно-політичної діяльності, подекуди спостерігаються прояви асоціальної поведінки, нерозбірливість у виборі засобів досягнення цілей, категоричність й заперечення загальноприйнятих цінностей, у тому числі правових. А з

розширенням державних кордонів і прискоренням міграційних процесів, що характерно для нинішньої політичної ситуації в Україні, наявністю такого освітнього явища, як академічна мобільність, і політичного – тимчасове внутрішнє чи зовнішнє переміщення, то виникає загроза втрати молодими людьми своєї національної ідентичності.

Тому освітньо-виховну діяльність ЗВО слід організовувати відповідно до конкретно-історичних умов з урахуванням специфіки вікової групи студентства, для якого характерне самовизначення, самооцінка, соціалізація та індивідуалізація у поєднанні з прагненням до самопізнання; перехід від конкретно-образного до критичного й абстрактного мислення; спілкування як провідний вид діяльності; зміна мотивів навчання; усвідомлення власної значущості і зміщення акцентів на особистісно значущий результат; формування активної життєвої і громадянської позиції. При цьому слід враховувати такі чинники:

- *ідеологічний* – передбачає убезпечення молоді від впливу ідеології держав, зацікавлених у формуванні своїх прихильників та розхитуванні із середини політичної ситуації в Україні;

- *маніпулювання свідомістю* – активно здійснюється через засоби масової інформації, різного роду інформаційні ресурси, які є потужним засобом впливу на молодь та використовуються деякими країнами з метою впливу на неї, роздмухування сепаратистських настроїв, презирливого ставлення до своєї Батьківщини, її культурних здобутків;

- *інформаційного впливу* – інформаційна війна з боку росії подекуди деформує ціннісні основи, морально-духовну єдність українського суспільства у боротьбі з ворогом (Програма «Нова українська школа у поступі до цінностей», 2015).

Оскільки громадянське виховання студентської молоді спрямоване на формування явлень про світ, суспільство, державу, соціальні зв'язки і взаємини в суспільстві, розвиток моделей поведінки, мотивацій і установок, які сприяють участі особистості у вирішенні завдань різного рівня, від сімейно-побутових до загальнонаціональних і державних, то формування громадянськості у студентської молоді ми пов'язуємо з цілеспрямованим педагогічним процесом взаємодії викладачів і здобувачів освіти, результатом якого має стати сформоване ціннісне ставлення майбутнього фахівця до суспільства і держави, людей і соціально-політичних явищ, що виявляється у громадянській поведінці та ґрунтується на громадянських переконаннях.

Внутрішніми чинниками, що впливають на формування громадянськості у студентської молоді, є потреба у самовираженні і громадянському самовизначенні, реалізації ціннісних орієнтацій і позитивному досвіді проживання громадянської події. Зовнішніми чинниками у формуванні громадянськості у закладах вищої освіти є освітній процес загалом і позааудиторна робота закладу освіти зокрема, стиль взаємовідносин суб'єктів виховного процесу, інформаційна підтримка розвитку громадянськості.

Формування цієї інтегрованої якості у курсантів ЗВО системи МВС зорієнтоване на специфіку майбутньої професійної діяльності і моделюється з урахуванням світоглядних можливостей кожної навчальної дисципліни. Під час викладання матеріалу викладач акцентує увагу на морально-світоглядній його сутності, забезпечуючи при цьому формування моральних переконань у

здобувачів освіти (а мораль, як відомо, є основою становлення громадянськості); використаний викладачем дидактичний матеріал впливає на підсвідому психічну сферу, що забезпечує формування установки (яка виникає неусвідомлено), визначаючи духовно-емоційний стан почуттів здобувачів освіти у конкретній ситуації. Навчальний і виховний потенціал кожної дисципліни впливає на формування світогляду, загальної культури і ціннісних орієнтацій, визначає ставлення до різних сторін суспільного життя, соціальних орієнтацій, особистісно-професійного самоствердження, сприяє розвитку творчого потенціалу та інтересу до практичної участі у соціальних перетвореннях, забезпечує усвідомлення, що кожен особисто здійснює свій конкретний внесок у збереження національної безпеки України, а вона забезпечує безпеку життєдіяльності кожного. При цьому здійснюється подолання протиріч між інтересами особи та держави, відбувається поєднання державних, групових та індивідуальних інтересів. У такий спосіб формується імунітет до ворожих ідеологій, розвиваються навички оцінки подій суспільно-політичного характеру на основі вибору цілей добра і справедливості в поведінці майбутнього фахівця, підвищується активність у виконанні ним свого громадського обов'язку.

При викладанні будь-якої навчальної дисципліни у викладача вищого військового закладу освіти є можливість акцентувати увагу на проблемах, що розкривають місце і роль України у сучасному світі, її нинішній політичній ситуації, проаналізувати чинники й умови, що визначають розвиток у студентської молоді духовності, громадянських і патріотичних цінностей, принципів, мотивів, готовності до гідного служіння Батьківщині і захисту її національної безпеки, активної участі у відбудові держави вже сьогодні. Під час навчальних дискусій відбувається відстоювання поглядів і переконань, формується суб'єктна думка, зміцнюється внутрішня позиція. Суб'єктність здобувача освіти розвивається як механізм становлення його громадянсько-патріотичних якостей, як умова формування його суб'єктної позиції, що виражається не лише у високому рівні професійної підготовки, а й в усвідомленому активному прояві ціннісних орієнтацій патріота і громадянина своєї Батьківщини.

Поведінка переходить у свідому фазу, підвищується інтерес до проблем обов'язку і відповідальності, моральних дилем, сенсу життя; продовжують формуватися такі якості особистості, як ініціативність, наполегливість, цілеспрямованість, рішучість, самостійність, уміння володіти собою. Тобто питання громадянського характеру набувають вагомого значення, за рахунок чого й відбувається збагачення змісту «Я-громадянське». З одного боку, крізь призму майбутньої професії конкретизується сфера самопрояву, самовираження і саморозвитку особистості; співпрацюючи з іншими, у майбутнього спеціаліста з'являється можливість виявляти самостійність і відповідальність. З іншого боку – процес професійного становлення набуває проблемного, творчого характеру. Коли майбутній спеціаліст зустрічається з певними професійними проблемами, то певною мірою уже сформована громадянськість змушує виявляти ініціативу, шукати кращий, більш оптимальний варіант вирішення виробничого завдання. У результаті встановлюється взаємозв'язок громадянського змісту «Я-концепції» і професійного самовизначення, разом із «Я-професійним» формується «Я-

громадянське». Підсилена громадянськими цінностями діяльність майбутнього фахівця набуває стійкої громадянської мотивації, а громадянськість стає видом професійної компетенції. Тобто, громадянськість майбутнього фахівця визначається тим, як він розуміє свої права і свободи та вміє використовувати їх на практиці; як організовує позитивний діалог із владою, іншими громадянами; як узгоджує свої інтереси та потреби під час професійної діяльності з інтересами і потребами суспільства і держави.

Громадянське виховання курсантів закладів вищої освіти системи МВС – це систематичне та цілеспрямоване «виховання глибокого почуття любові до України, її народу, бойових якостей, духовної та психологічної готовності зі зброєю в руках захищати Українську державу, формування якостей громадянина-патріота, особистої відповідальності за оборону і безпеку України; формування поваги до Конституції та законів України, свідомого виконання вимог військової присяги і тимчасових статутів Збройних Сил України, наказів та директив; виховання у курсантів високих моральних і бойових якостей на історичних традиціях українського народу, свідомого ставлення до виконання службових обов'язків, гордості за належність до Збройних Сил України, вірності традиціям і бойовому прапору; ефективне використання з цією метою військових ритуалів» (Інструкція про організацію освітньої діяльності у вищих військових навчальних закладах Збройних Сил України та військових навчальних підрозділах вищих навчальних закладів України (2005).

Механізмами формування у них громадянськості є ідеали та цінності держави, звичаї та ритуали Збройних Сил України, офіцерські традиції. Сформована громадянськість курсанта ЗВО пов'язана з високим ступенем оволодіння службовими обов'язками та вмінням успішно виконувати поставлені завдання, сформованістю громадянського і військового обов'язку, військової майстерності, відданістю, патріотизмом, жертовністю, готовністю стати на захист інтересів держави і всього українського народу. Громадянський обов'язок пов'язаний з постійною внутрішньою потребою особистості у високоморальному ставленні до військових та інших соціально значущих вимог своєї держави; військовий обов'язок виражається у готовності обстоювати інтереси держави, викладені в Конституції України, українських законах, військовій присязі, військових статутах, наказах командирів і командувачів; військова майстерність характеризується високим ступенем готовності до виконання завдань військової служби у мирний час, у період підготовки та ведення бойових дій.

Педагогічне управління процесом формування громадянськості ми розуміємо як життєдіяльну систему, коли здобувачі освіти розуміють цілі, усвідомлено відбирають їх, добираючи засоби досягнення, використовують їх у конкретній життєвій ситуації, узгоджуючи способи їх реалізації, визначають кінцевий результат своїх життєвих досягнень.

Громадянська спрямованість виховного процесу передбачає організацію життєвих ситуацій і подій щодо здійснення майбутніми фахівцями різноманітної діяльності, в межах яких індивід може виявити ініціативність, самостійність, творчість, розвиненість волевої сфери, навички комунікації з іншими, активну життєву та громадянську позицію.

У цьому випадку важливим є наявність в освітньому середовищі спільних інтересів, системи норм і цінностей, значущих цілей і перспектив розвитку; використання різних форм подій як способу життя і спільної діяльності (творення, співпраці, сприяння, узгодженості, співуправління, співпереживання, співчуття, співучасті, зіставлення, порівняння тощо); спільного проживання подій, життєвих труднощів, загальної радості та успіху, переживання емоційної єдності в ці періоди життя та розуміння значущості того, що відбувається для всіх.

Подія являє собою живу єдність, сплетіння і взаємозв'язок життів багатьох людей, їхню внутрішню схожість при зовнішній протилежності. «Це та справжня і необхідна ситуація розвитку, де зароджуються і вдосконалюються специфічні людські здібності, у тому числі й громадянськість як здатність спільного відповідального буття» (Слободчиков, 2010). Тут є розуміння особистості Іншого, є почуття відповідальності і відданості, яке включає в себе і «Я», і «Ти», і «Ми» (Слободчиков, с.65, 2005). Подієва спільність не виникає стихійно, сама по собі; її становлення пов'язане із спеціальними та усвідомленими зусиллями кожного з її учасників. Отже, роль цієї соціальної ситуації розвитку у становленні громадянина величезна, тому що саме у подійному середовищі відбувається взаємозв'язок людини зі світом.

При *подійному підході* до організації виховного процесу подією, що позитивно впливає на формування громадянськості, може стати будь-яка форма педагогічної взаємодії: лекції, конференції, семінари, концерти, волонтерські акції, конкурси, дебати, марафони тощо. Головне, щоб майбутні фахівці включалися у вирішення реальних життєвих, наукових, виробничих, суспільно-політичних та інших значущих проблем. Важливо, щоб у центрі їхньої уваги були завдання, вирішення яких принесе користь оточуючим, які спонукатимуть їх до прояву дієвої турботи про себе, свій колектив, близьких і незнайомих людей, відповідального ставлення до долі конкретної людини, сім'ї, родини, народу, країни. Необхідно, щоб у результаті реалізації подійних справ відбулося відкриття чогось нового, з'явилося своє бачення як звичайних подій, так і непередбачуваних явищ, розуміння себе та інших, набуття індивідуального сенсу і досвіду активної громадянської діяльності, самореалізації себе як громадянина демократичної і суверенної держави.

Розуміння потреби в активній діяльності сприятиме набуттю здобувачами освіти громадянських умінь і якостей. При цьому слід також враховувати й інтерес, який завжди супроводжується емоціями та почуттями, несе в собі новизну, сприяє повнішому й глибшому відображенню дійсності, спонукає до діяльності та активізує особистість (Коджаспирова, с. 46, 2001). Продуктивними з точки зору відбору ситуацій чи подій є ті, що супроводжуються сильними враженнями і колективними переживаннями, вимагають прояву від майбутніх спеціалістів відкритої громадянської позиції та відповідального вибору.

У цьому контексті виховання виступає і як фундамент для формування умов життєдіяльності активного громадянина, і як процес формування певного рівня громадянської свідомості, що надає здобувачу освіти можливість через усвідомлену участь у житті суспільства, коли особистісні інтереси поєднуються із суспільними, проявити свою громадянську позицію.

Організація виховного процесу, спрямована на формування громадянськості, передбачає організацію ситуацій щодо здійснення студентами різноманітної діяльності, в межах яких індивід може виявити ініціативність, самостійність, творчість, волю, навички комунікації з іншими, активну життєву та громадянську позицію.

Без активної творчої діяльності студента, у якій проявляється його власна позиція щодо оточуючих, суспільства та держави, неможливе його громадянське становлення. Позитивні приклади громадянськості та патріотичної переконаності, яскравий фактичний матеріал життєвих ситуацій викликають позитивні емоції та глибокі переживання при засвоєнні ідей громадянськості та патріотизму. Вони спонукають до кардинального перегляду життєвих установок, стереотипів поведінки та планів на майбутнє.

Враховуючи нинішню політичну ситуацію в країні, пов'язану із повномасштабною російсько-українською війною, великою кількістю внутрішньо і зовнішньо переміщених осіб, в т. ч. й здобувачів освіти, вимушеною дистанційною формою навчання, можливостями інтернет-ресурсів, важливим вважаємо залучення студентської молоді до вирішення суспільно-політичних, соціально-економічних проблем за місцем проживання, що сприятимуть активізації прояву їх громадянськості, визначенню здобувачами освіти своєї позиції щодо системи цінностей, з'ясуванню сенсу свого існування, усвідомленню себе активним громадянином суспільства.

Ми визначили такі форми організації виховної роботи з формування громадянськості у студентської молоді:

– *особистісно-орієнтовані (пошукові)*: ситуації громадянського діалогу, індивідуальна робота, дебати, інтерв'ю, ділові та рольові ігри, робота в інтернет-просторі, круглі столи, зустрічі, створення проблемних, виховуючих ситуацій та включеності студентів у процес їх вирішення. Нагальною у цьому контексті є робота щодо дослідження життя і діяльності державних і громадських діячів, військовослужбовців, учасників і ветеранів АТО, воїнів ЗСУ, героїв російсько-української війни (і не обов'язково військовослужбовців), волонтерів, які нині працюють у прифронтовій зоні чи в тилу; українських митців (поетів, композиторів, співаків), учасників територіальної оборони, жителів-захисників міст і сіл країни тощо. Такі форми роботи зорієнтовують здобувачів освіти на самостійні пошукові дії з вивчення питань громадянсько-світоглядного характеру та формування поглядів на поняття, що розглядається;

– *перетворювально-рефлексивні*: побудовані на оптимістичному настрої та емоційній включеності: студентське самоврядування, школа суспільного розвитку, тренінги особистісного становлення, молодіжні форуми, проєктна робота, флешмоби, пошукова діяльність на основі публікацій ЗМІ про події на фронті, оборону великих і малих міст, роботу тилових структур, підтримку ЗСУ іншими державами і їх внесок в оборону нашої країни, життя і діяльність внутрішньо і зовнішньо переміщених осіб, листи з фронту і на фронт, внесок жителів у відбудову звільнених територій і відновлення інфраструктури міст і сіл тощо. Зустрічі зі знаменитими сучасниками, які своєю працею, героїзмом, стійкістю, мужністю демонструють громадянську позицію, піднімаючи престиж країни у світовому просторі, сприятимуть розвитку таких якостей, як

громадянська гордість, ініціативність, самостійність, відповідальність за долю країни, її процвітання, вміння жити у громадянському суспільстві та правовій державі;

– *практико-орієнтовані*: благодійні акції, участь у діяльності громадських організацій, членство в територіальній обороні, створення відео-сюжетів, документальних фільмів, збір фотографій про участь Збройних Сил України, волонтерів, жителів населених пунктів в обороні і визволенні рідної землі; про звірства ворожої армії на тимчасово окупованих територіях і стійкість українців; участь у форумах, на яких обговорюються шляхи та перспективи соціально-політичних інститутів, що стимулюють та підтримують громадянські ініціативи молоді, волонтерство тощо. Волонтерська діяльність розглядається нами як територія розвитку студентської молоді (професійного, особистісного), під час якої кожен набуває важливих для нього компетенцій, навчається, розвивається, стає повноцінним і корисним членом громадянського суспільства. Саме така позиція в організації волонтерської діяльності, на наш погляд, є конструктивним і важливим механізмом набуття громадянської дієздатності молоді. Беручи участь у формах суспільної практики, молоді люди набувають навичок прийняття соціально-політичних рішень і технологій їх реалізації, розвивають лідерські риси і якості. Такі форми виховної роботи сприяють формуванню громадянської активності на соціально-особистісному рівні, проектуванню громадянської діяльності, що характеризується вміннями особистості виконувати свій громадянський обов'язок.

Участь у таких видах виховної діяльності розвиває всі необхідні складові громадянськості: наявність знань громадянсько-світоглядного характеру, власної думки та ставлення до суспільних процесів; позитивну установку до прояву громадянської активності, набуття практичного досвіду громадянської поведінки. Відбувається оцінка та ставлення до громадянськості як особистісної якості, усвідомлення мотивів, цілей і громадянських цінностей. У ході реалізації цих форм виховної роботи здійснюється «запуск» потреби здобувачів освіти до усвідомлення своєї ролі у житті суспільства і прояву їх громадянськості. Це вимагає, своєю чергою, сформованої відповідальності за вибір та результати своєї діяльності загалом, а також таких інтегрованих якостей, як патріотизм, відданість, мужність, гідність, відповідальність, сміливість, жертвовність, чесність, порядність, відданість.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Пріоритетний напрям державної політики нині – виховання громадянина, здатного самостійно приймати рішення в ситуаціях вибору, а за потреби – стати на захист національної безпеки держави і відстоювати її територіальну цілісність.

Формування громадянськості як інтегрованої якості зорієнтоване на специфіку майбутньої професійної діяльності і моделюється з урахуванням світоглядних можливостей кожної навчальної дисципліни. Громадянськість майбутнього фахівця визначається тим, як він розуміє свої права і свободи та вмє використовувати їх на практиці; як організовує позитивний діалог із владою, іншими громадянами; як узгоджує свої інтереси та потреби під час професійної діяльності з інтересами і потребами суспільства і держави. Громадянське виховання курсантів вищих військових закладів освіти ґрунтується на моральних засадах, військових традиціях, патріотизмі і

поважному ставленні до загальнолюдських цінностей та цінностей держави з урахуванням історичного досвіду, сучасного стану, проблем та тенденцій розвитку України.

Громадянська спрямованість виховного процесу закладу вищої освіти передбачає організацію життєвих ситуацій і подій щодо здійснення майбутніми фахівцями різноманітної діяльності, в межах яких індивід може виявити ініціативність, самостійність, творчість, волю і характер, навички комунікації з іншими, активну життєву та громадянську позицію. Запропоновано форми організації виховної роботи з формування громадянськості: особистісно-орієнтовані (пошукові), перетворювально-рефлексивні, практико-орієнтовані.

Викладений у статті матеріал не претендує на остаточне та вичерпне вирішення проблеми громадянського становлення курсантів ЗВО системи МВС. Зокрема, предметом подальшого вивчення може стати розробка індивідуальних освітніх та професійних траєкторій формування національної свідомості і самосвідомості курсантів ЗВО системи МВС.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Словник української мови. (1980). В 11 т. Том 11. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. Київ: Наукова думка. URL: <https://sloynyk.ua/index.php?swrd=громадянин>, [Дата звернення 01.05.2022].

Концепція розвитку громадянської освіти в Україні. (2018). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-2018-p#Text>. [Дата звернення 01.05.2022].

Примуш, Р. *Ключові аспекти формування національної безпеки в умовах становлення окремих засад неформальної освіти (теоретико-прикладний аналіз).* URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/4_2022/19.pdf. [Дата звернення 01.05.2022]

Закон України «Про національну безпеку України» (2018). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text/> [Дата звернення 01.05.2022].

Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України (2015). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0641729-15#Text> [Дата звернення 01.05.2022].

Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності: Проект (2000). Наук. творч. колектив: О.В. Сухомлинська (наук. кер.) та ін. Шлях освіти. №3, сс. 7–13.

Програма Нова українська школа у поступі до цінностей (2016), URL: <https://ru.calameo.com/read/004064295569365eba3d5> [Дата звернення 01.05.2022].

Інструкція про організацію освітньої діяльності у вищих військових навчальних закладах Збройних Сил України та військових навчальних підрозділах вищих навчальних закладів України (2005). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0574-05#Text>. [Дата звернення 11.05.2022].

Слободчиков, В. (2010). Со-бытийная образовательная общность – источник развития и субъект. В: *Событийность в образовательной и педагогической деятельности* / под ред. Н. Б. Крыловой, М. Ю. Жилиной. Вып. 1(43), сс 5–14.

Слободчиков, В. (2005). *Очерки психологии образования*. 2-е изд., перераб. и доп. Биробиджан : Изд-во БГПИ, 134 с.

Коджаспирова, Г., Коджаспиров, А. (2001). *Педагогический словарь*: Для студ. высш. и сред. пед. учеб. заведений. Москва: Издательский центр «Академия», 176 с.

REFERENCES

Slovnnyk ukrainskoi movy [Dictionary of the Ukrainian language]. (1980). Tom 11. Instytut movoznavstva; za red. I. K. Bilodida. Kyiv:Naukova dumka. URL: <https://slovnnyk.ua/index.php?sword=hromadianyn>, [Data zvernennia 01.05.2022]. [in Ukrainian]

Kontseptsiiia rozvytku hromadianskoi osvity v Ukraini [The concept of development of civil education in Ukraine]. (2018). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-2018-r#Text>. [Data zvernennia 01.05.2022]. [in Ukrainian]

Prymush, R. *Kliuchovi aspekty formuvannia natsionalnoi bezpeky v umovakh stanovlennia okremykh zasad neformalnoi osvity (teoretyky-prykladnyi analiz* [Key aspects of the formation of national security in the formation of certain principles of non-formal education (theorists-applied analysis)]. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/4_2022/19.pdf. [Data zvernennia 01.05.2022]. [in Ukrainian]

Zakon Ukrainy "Pro natsionalnu bezpeku Ukrainy" [Law of Ukraine "On National Security of Ukraine"] (2018). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text/> [Data zvernennia 01.05.2022]. [in Ukrainian]

Kontseptsiiia natsionalno-patriotychnoho vykhovannia v systemi osvity Ukrainy [The concept of national-patriotic education in the education system of Ukraine]. (2015). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0641729-15#Text>. [Data zvernennia 01.05.2022]. [in Ukrainian]

Kontseptsiiia hromadianskoho vykhovannia osobystosti v umovakh rozvytku ukrainskoi derzhavnosti: Proiekt [The concept of civic education of the individual in the development of Ukrainian statehood: Project]. (2000). Nauk. tvorch. kolektyv: O.V. Sukhomlynska (nauk. ker.) ta in. Shliakh osvity. No 3, ss. 7–13. [in Ukrainian]

Prohrama Nova ukrainska shkola u postupi do tsinnosti [Program New Ukrainian School towards to values.]. (2016), URL: <https://ru.calameo.com/read/004064295569365eba3d5> [Data zvernennia 01.05.2022]. [in Ukrainian]

Instruktsiia pro orhanizatsiiu osvitnoi diialnosti u vyshchykh viiskovykh navchalnykh zakladakh Zbroinykh Syl Ukrainy ta viiskovykh navchalnykh pidrozdilakh vyshchykh navchalnykh zakladiv Ukrainy [Instruction on the organization of educational activities at Military Universities of the Armed Forces of Ukraine and military educational units of Universities of Ukraine]. (2005). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0574-05#Text>. [Data zvernennia 11.05.2022]. [in Ukrainian]

Slobodchikov, V. (2010). *So-bytynaya obrazovatel'naya obshchnost – istochnik razvitiya i subekt* [Coexistential educational community as a source of development

and a subject]. V: Sobytiynost v obrazovatelnoi i pedagogicheskoy deyatelnosti / pod red. N. B. Krylovoy, M. Yu. Zhilinoi. Vyp. 1(43), ss 5–14. [in Russian]

Slobodchikov, V. (2005). *Ocherki psikhologii obrazovaniya* [Essays on the psychology of education]. 2-e izd., pererab. i dop. Birobidzhan: Izd-vo BHPY, 134 s. [in Russian]

Kodzhaspyrova, H., Kodzhaspyrov, A. (2001). *Pedahohycheskyi slovar* [Pedagogical Dictionary]: Dlia stud. vyssh. i sred. ped. ucheb. zavedeniy. Moskva: Izdatelskiy tsentr “Akademiya”, 176 s. [in Russian]

CIVIL DEVELOPMENT UNIVERSITY CADETS OF THE SYSTEM OF THE MINISTRY OF INTERNAL AFFAIRS IN THE PROCESS OF THEIR PROFESSIONAL TRAINING: STATEMENT OF THE PROBLEM

Inna Yashchuk

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Director of the Department of Education, Science and Sports
at the Ministry of Internal Affairs of Ukraine,
Kyiv, Ukraine

ORCID: 0000-0003-4028-3327

e- mail: yashchuk.ip@gmail.com

Abstract. The article is devoted to the problem of civic development of students in the process of their vocational training. The essence of concepts of civil character is considered. It was found that the civic development of the young generation is to create conditions for young people to learn universal moral and spiritual values, cultural and spiritual traditions of the Ukrainian people, development of national self-consciousness, patriotism, respect for law and order, internal freedom and self-esteem; affirmation of patriotic and civic values, needs and ability defend these values, uniting the people of Ukraine in favor of achieving state goals.

The essence of the concept of “civility” is considered in the context of formation a responsible attitude to the protection of state sovereignty, its national security, territorial integrity, awareness of the common interests of a person and the state. The ways of formation of this integrated quality in the process of professional training of University students generally and University cadets of the the system of the Ministry of Internal Affairs in particular are substantiated.

It was found that the civic development of University cadets in the system of the Ministry of Internal Affairs is based on moral principles, military traditions, patriotism and respect for universal values and values of the state, taking into account historical experience, current state, problems and trends of Ukraine; formed civility is associated with a high degree of mastery of official duties, the ability to successfully perform tasks, awareness of civic and military duty, military skill, devotion, patriotism, sacrifice, willingness to defend the interests of the Ukrainian people, state, territorial integrity .

Keywords: national security, civic education, civility, students, vocational training, educational work, university cadets of the system of MIA.

Стаття надійшла до редакції 05.05.2022р.